

Відгук

на дисертацію Вісина В.В. “Кооперативний рух на Волині у другій половині XIX – першій третині XX ст.”, подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Сучасні тенденції розвитку історичної науки тісно пов'язані з подальшою регіоналізацією історичних досліджень, зростанням уваги до локальної, місцевої історії, а також авторитету серед сучасних істориків студій з регіональної історії та мікроісторії. Саме в такому ключі і виконане дисертаційне дослідження Вісина В.В. “Кооперативний рух на Волині у другій половині XIX – першій третині XX ст.”. Необхідно навести ще один аргумент актуальності даної теми дослідження. Як слушно зазначає дисертант, кооперація відіграє особливо важливу роль у перехідні епохи, у періоди так званих транзитних економік і становлення громадянського суспільства. Українські землі, зокрема Волинь, неодноразово опинялися у таких умовах – і тоді держава та суспільство покладали на кооперацію особливі надії. Тому доцільно звернутися до історії волинської кооперації, до аналізу її досвіду та традицій, накопичених саме в перехідні етапи еволюції краю.

Ознайомившись із змістом дисертації, публікаціями автора, можна стверджувати, що робота В.В.Вісина у багатьох відношеннях є новаторською, у комплексі висвітлює обрану для дослідження тему, чимало прогалин у цій ділянці історії істотно заповнює, що без сумніву є явищем позитивним.

У вступі до роботи є всі необхідні компоненти, які належним чином розкриті. Насамперед, це обґрунтування актуальності теми дослідження,

дисертант також чітко визначив хронологічні рамки роботи, мету та завдання, які необхідно вирішити для її реалізації, об'єкт і предмет дослідження, його наукове і практичне значення. Обґрунтованими також є територіальні межі роботи, які охоплюють землі, які у досліджувальний період відповідно до адміністративно-територіального поділу входили до складу російської імперії у межах Волинської губернії та до складу Другої Речіпосполитої в межах Волинського воєводства.

Дисертант вдало обрав для дослідження теоретико-методологічний інструментарій, який враховує сутність обраного предмету і об'єкту. Цілком виправданим є використання перевірених принципів наукового пізнання – принципів історизму і об'єктивності, а також спеціальних методів: порівняльно-статистичного, проблемно-хронологічного, аналізу та синтезу тощо.

Проаналізувавши праці своїх попередників, В.В.Вісин дійшов висновку, що тема, обрана ним як докторська, належить до тих, що не стала предметом спеціального дослідження, хоча частково деякі її аспекти й вивчалися науковцями.

При написанні роботи В.В.Вісин використав велике і різноманітне коло джерел, яке дозволило вирішити поставлені завдання. Основою для підготовки дисертації стали документи та матеріали трьох російських архівів, Архіву актів нових у Варшаві, трьох українських центральних архівів, а також державних архівів Волинської, Житомирської, Львівської, Рівненської та Тернопільської областей. Розділ другий дослідження ґрунтується переважно на опублікованих документах і матеріалах. У поєднанні з основними джерелами широко використано періодику, а також документи особистого походження. Важливо, що автор увів до наукового обігу значну кількість нового оригінального матеріалу і на цій основі зробив важливі висновки. Концептуально вони зводяться до наступного: у Волинській губернії у перші пореформенні десятиліття стало, послідовного інтересу до

кооперації ще не існувало. Проте поширення кооперативних ідей було достатнім задля започаткування кооперативної роботи.

Упродовж перших десятиліть ХХ ст. у суспільній свідомості та кооперативній думці волинян почав утверджуватися кооперативізм, популяризаторами якого стали провідні діячі національного руху. Вони також обґрунтували спроможність кооперативів стимулювати процес формування сучасної української нації.

У 20-30-х роках ХХ ст. волинські кооператори долучилися до ідей видатних діячів галицького кооперативного руху, які намагалися сформувати кооперацію як національно-господарський рух для захисту українського населення від визиску, сприяти економічному зростанню західноукраїнського суспільства.

Напередодні Другої світової війни, робить висновок автор, завершився процес ідеологічного становлення кооперативного руху на Волині.

У дослідженні доведено, що на початку ХХ ст. кооперативне будівництво у Волинській губернії ставало масовим, чому у значній мірі сприяли земства. У 1917 р. діяло майже 500 споживчих товариств, які відігравали важливу роль у забезпеченні населення, своїх пайовиків та їхніх сімей промисловими і продуктовими товарами. В обстежених у 1910 р. товариствах цукор, чай, оселедці, мило, газ були на 5–20% дешевші, ніж у приватній торгівлі. У 1911 р. споживча кооперація Волинської губернії зекономила населенню більше півмільйона рублів.

Дисертант навів чимало цікавого матеріалу про кредитну кооперацію. У 1910 р. відкрито Волинську губернську земську касу дрібного кредиту. Діяли також повітові земські каси, загалом понад 400 кредитних установ. Вони надавали позики селянам до року під 7% річних, до трьох років – під 8%. За кількістю кредитних установ Волинь займала друге місце серед українських губерній Російської імперії.

В губернії також діяли різні сільськогосподарські кооперативи: хмелярства, садівництва, бджільництва, плідівництва. Навіть у роки війни, у

1916 р. працювало понад 20 молочарських товариств (друге місце після Київської губернії). Таким чином, дослідження В.В.Вісина значною мірою корегує поширене у публікаціях твердження, що на Волині кооперативний рух не набув розвитку. Водночас дисертант звернув увагу і на недоліки у кооперативному русі, а також на те, що царський режим визнавав діяльність окремих кооперативів як суто господарських організацій, перешкоджаючи їхньому об'єднанню в союзи та веденню культурно-просвітньої роботи серед населення.

У дисертації ґрунтовно висвітлено діяльність волинських кооперативних товариств в умовах Другої Речіпосполитої. Наголошено, що до 1928 р. відбулося організаційно-правове об'єднання волинської та галицької кооперації. Фахові центри української споживчої кооперації відкрили свої філіали та відділи у Волинському воєводстві. Центросоюз очолив роботу повітових союзів та підпорядкованих їм кооперативів. Те ж зробила “Народна торгівля” – центр міської споживчої кооперації.

На початку 30-х років кооперація Волині зазнала значних змін. Насамперед це було зумовлено політикою польської влади, зокрема волинського воєводи Генрика Юзевського, спрямованої на відокремлення галицької та волинської української кооперації. У 1932 р. зупинено діяльність 124 українських кооперативів, згодом закрито 52. У Польщі 1934 року прийнято новий кооперативний закон, після чого українська кооперація Волинського воєводства була уніфікована у польських ревізійних союзах, тобто потрапила під польський вплив. У 30-х роках на Волині заборонено діяльність Ревізійного союзу українських кооперативів, “Просвіти”, “Сільського господаря”.

Дисертант на основі документального матеріалу довів, що на Волині, незважаючи на різні перепони об'єктивного та суб'єктивного характеру, свого подальшого розвитку набули традиційні споживчі та кредитні товариства, молочарська кооперація. Волинський “Маслосоюз”, хоч і був під

контролем польського ревізійного союзу, зумів налагодити переробку і збут молочної продукції.

Загалом дослідження В.В.Вісина є фундаментальним внеском у вивчення соціально-економічної історії України зазначеного періоду, зокрема історії кооперативного руху на Волині. Вдало поєднавши макро – та мікроісторичний підходи в дослідженні процесів, що відбувалися на цій території наприкінці ХІХ – до 1939 року, автор відтворив багатопланову картину життя населення.

Зазначу також, що виклад матеріалу в докторській дисертації є логічним та послідовним. Належний рівень достовірності наукових положень підтверджений у ході належної апробації результатів дослідження. Зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Поряд із цим висловлю кілька зауважень автору дисертації. Аналізуючи історіографію теми, варто було звернути увагу на наукові центри, які займаються дослідженнями історії кооперативного руху. У першому розділі слід було ґрунтовніше проаналізувати праці істориків, які мають безпосереднє відношення до кооперації Волині. Розділ про соціально-економічні умови функціонування кооперативного руху перевантажений фактичним матеріалом, який до регіону Волині має опосередковане відношення. Натомість варто було більше уваги звернути на діячів кооперативного руху на Волині. Не зовсім обґрунтованими є деякі твердження дисертанта, зокрема таке: “У сво]х засадах польська держава була правовою країною, устрій якої гарантував усім її громадянам однакові права щодо організації партій, преси, господарських товариств. Відтак, українське населення упродовж усього двадцятиріччя демонструвало значну динаміку власного соціального та економічного розвитку”. Дійсно, конституція 1921 р. гарантувала всім польським громадянам рівні права. На практиці було зовсім інакше. У ІІ Республіці ніколи жоден неполяк не обіймав посади міністра, воєводи чи бодай старости.

Навряд чи можна без застережень сприйняти тезу автора про те, що “основним фактором успішного функціонування кооперації на Волині у міжвоєнний період стала ліберальна, досить гнучка та ефективна економічна політика польського уряду”. Вважаю, що все таки основним фактором успішної діяльності багатьох кооперативних товариств була самодисципліна та громадська солідарність.

Однак названі зауваження не впливають на загалом високу позитивну оцінку дисертаційного дослідження, автореферату дисертації, наукових робіт, опублікованих за темою докторської дисертації. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, а також їхня достовірність дозволяють зробити висновок про те, що докторська дисертація В.В.Вісина розв’язує важливу наукову і суспільну проблему. Дисертація є самостійною дослідницькою роботою, виконаною на високому теоретичному рівні, має вагомим практичне значення, відповідає п.12 Порядку присудження наукових ступенів, а дисертант В.В.Вісин заслуговує присвоєння наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 - історія України.

Офіційний опонент:
доктор історичних наук, професор
кафедри новітньої історії України
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Підпис Кондратюка К.К. підтверджую:

Вчений секретар ЛНУ ім.Івана Франка
О.С. Грабовецька

